

Panicum schinzii Hack. ingeburgerd in Nederland

Fons (A.I.) Reijerse & Pieter (P.F.) Stolwijk (p/a Steenstraat 93, 5831 JD Boxmeer;
e-mail: fons@aireijerse.demon.nl)

***Panicum schinzii* Hack. naturalised in the Netherlands**

Since c. 1995 *Panicum schinzii* has been found as a weed in maize fields on several localities in the eastern part of the Netherlands. The species may now be considered naturalised in the Netherlands. In this paper, *P. schinzii* is compared with the more common *P. dichotomiflorum* and several diagnostic morphological differences between the two species are given. Adaptations for the identification key of the Dutch *Panicum* species are proposed for 'Heukels' Flora van Nederland'.²

Inleiding

In Nederland zijn tot dusver negen *Panicum*-soorten aangetroffen.¹ Drie hiervan worden ook thans in Heukels' Flora van Nederland² genoemd: een ingeburgerde soort, *Panicum dichotomiflorum*, en twee adventieve soorten, *P. miliaceum* en *P. capillare*. Bij floristische inventarisaties in de omgeving van Venray en in Twente troffen wij de laatste jaren op veel plaatsen een *Panicum*-soort aan in maïsakkers die echter in een aantal kenmerken niet helemaal overeenkwam met *P. dichotomiflorum*. Bij het raadplegen van o.a. de Engelse Flora³ kwamen we uit op *Panicum schinzii*. In dit artikel gaan we in op de morfologische verschillen tussen *Panicum dichotomiflorum* en *P. schinzii*, doen we een voorstel voor een aangepaste sleutel voor de Nederlandse *Panicum*-soorten voor Heukels' Flora van Nederland² en gaan we kort in op de status en ecologie van *P. schinzii*.

Morfologische verschillen

Voor een overzicht van de verschillen tussen *P. schinzii* en *P. dichotomiflorum* is de literatuur geraadpleegd.^{1 2 4-10} Daarnaast is morfologisch onderzoek gedaan aan het *Panicum*-materiaal in eigen collectie en in de collectie van het Nationaal Herbarium Nederland, vestiging Leiden. De belangrijkste verschillen tussen beide soorten zijn te vinden in de aartjes van de bloeiwijze. Elk aartje bestaat bij deze soorten uit twee bloemen. De twee bloemen worden omgeven door twee kelkkafjes. De bloemen zelf bestaan uit twee kroonkafjes: het onderste (lemma) en het bovenste (palea). De bovenste (tweede) bloem is tweeslachtig; de onderste (eerste) bloem is, afhankelijk van de soort, hetzij steriel (*P. dichotomiflorum*) hetzij mannelijk (*P. schinzii*).

De belangrijkste verschillen in de bloeiwijze tussen *Panicum schinzii* en *P. dichotomiflorum* zijn weergegeven in Tabel 1 en zijn te vinden in de grootte en vorm van de aartjes en in de bouw van de eerste bloem. *Panicum dichotomiflorum* heeft relatief grote, spits tot toegespitste aartjes (Fig. 1), met een steriele eerste

bloem met een slanke lemma en een (t.o.v. het lemma) kleine en smalle palea. *Panicum schinzii* heeft relatief kleine, stomp tot weinig spitse aartjes (Fig. 1). De eerste bloem heeft uitsluitend drie meeldraden, terwijl lemma en palea ervan ongeveer even lang zijn. Door de aanwezigheid van meeldraden in de eerste bloem van *P. schinzii* worden de kafjes uiteen geduwd, zodat het aartje 'gapend' wordt.

Daarnaast zijn er andere, kleinere verschillen in de vorm van het aartje en de bloemen en de nervatuur van de kafjes. In de literatuur worden ook kleine verschillen genoemd in de beharing van het blad, en de lengte van het tongetje. Naar onze ervaring zijn deze verschillen in vegetatieve kenmerken niet goed bruikbaar om deze twee *Panicum*-soorten te onderscheiden.

Tabel 1. Verschillen in morfologie van de bloeiwijze van *Panicum dichotomiflorum* en *P. schinzii* volgens literatuur aangevuld met eigen waarnemingen; kenmerken zijn opgenomen voor zover ze tussen beide soorten verschillen.

kenmerk		<i>P. dichotomiflorum</i>	<i>P. schinzii</i>
aartje	lengte (mm) vorm top habitus	2,5–3,5 spits tot toegespitst niet gapend	2,3–2,8 stomp tot weinig spits gapend
1e bloem		steriel	alleen 3 meeldraden
lemma	vorm top lengte/breedte ratio	spits 2,9–3,2	toegespitst 2,4–2,6
palea	lengte (t.o.v. lemma) breedte (mm)	2/3–3/4 x lengte lemma 0,6–0,85	ca. even lang als lemma 0,85–1,0

Een aangepaste sleutel voor de Nederlandse *Panicum*-soorten

Panicum schinzii is als volgt in Heukels' Flora van Nederland² in te voegen (veranderingen vet gedrukt):

- 1a Onderste kelkkafje aan de top vrij lang toegespitst. Aartjes vrij lang toegespitst. Bladscheden dicht behaard → 2
- 1b Onderste kelkkafje aan de top afgerond en met een zeer korte stompe spits. **Aartjes stomp tot toegespitst.** Bladscheden kaal tot spaarzaam behaard → 3
- 2 onveranderd (*Panicum miliaceum* en *P. capillare*)
- 3a **Aartje 2,3–2,8 mm lang, aan de top stomp tot weinig spits. Onderste bloem mannelijk. Palea van onderste bloem tijdens de bloei half-openstaand ('gapend' aartje)**
→ ***Panicum schinzii***
- 3b **Aartje 2,5–3,5 mm lang, aan de top spits tot toegespitst. Onderste bloem steriel. Palea van onderste bloem tijdens de bloei gesloten blijvend** → ***Panicum dichotomiflorum***

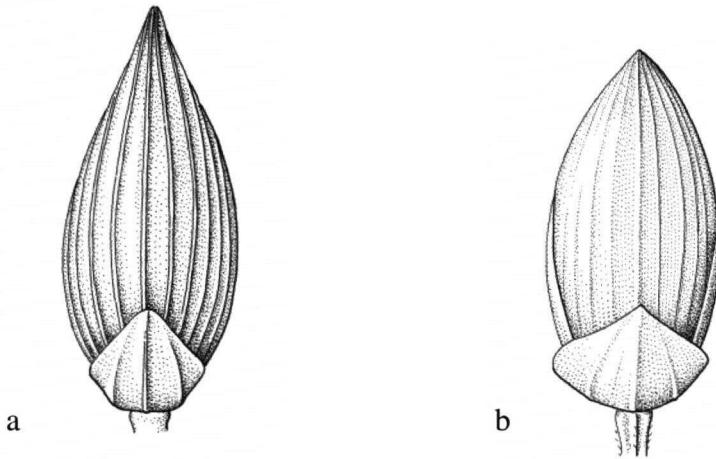

Fig. 1. Aartjes van: a. *Panicum dichotomiflorum*; en b. *P. schinzii* (naar Häfliger & Scholz¹²).

Er is nog geen officiële Nederlandse naam voor *Panicum schinzii*. De soort komt oorspronkelijk uit Zuid-Afrika en heet aldaar Blouwsaadgras. *Panicum schinzii* heeft verschillende delen van de wereld gekoloniseerd: Australië, Azië en Noord-Amerika. In een recent artikel over plantensoorten die mogelijk recent ingeburgerd zijn in Nederland (zgn. wachtkamersoorten) wordt *P. schinzii* Zuid-Afrikaanse gierst genoemd.¹¹ Wij stellen ‘Afrikaner gierst’ als alternatief voor. We zien geen reden om de originele Zuid-Afrikaanse naam, Blouwsaadgras (te spellen als Blauwsaadgras), over te nemen (iets blauwigs is ons nooit overgefallen).

De status van *Panicum schinzii*

In het Nationaal Herbarium Nederland, afdeling Leiden, zijn enkele tientallen Nederlandse collecties van *Panicum schinzii* aanwezig (benoemd als *P. laevifolium*¹³). Deze collecties zijn vanaf 1926 verzameld en komen uit verschillende delen van het land. De aard van de vindplaatsen – wolfabriek, haven, overslagterrein, stort, kippenvoer – wijst op een adventief voorkomen. Slechts een collectie uit 1986 is langs de rand van een maïsakker bij Didam gevonden.

Bij ons floristisch onderzoek in de omgeving van Venray en in Twente vinden we echter al sinds 1995 voornamelijk *Panicum schinzii* en niet of in mindere mate *P. dichotomiflorum*. In de omgeving van Venray is *P. schinzii* al in tenminste dertig km-hokken in maïsakkers aangetroffen. Hiermee voldoet ons inziens *P. schinzii* ruimschoots aan de criteria voor inburgering, te weten op ten minste drie vindplaatsen drie generaties standhoudend.² Het geclusterde voorkomen als maïsakkeronkruid van *P. schinzii* wordt ook opgemerkt in België.¹⁰ Wij schrijven dit toe aan

verspreiding van planten en zaden door regionaal opererende loonwerkbedrijven die de maïs oogsten. Het gaat hierbij om de verspreiding van zaden en niet om de verspreiding van vegetatieve delen, aangezien *P. schinzii* een eenjarige gewas is. Tenslotte willen we opmerken, dat in de nationale floradatabank FLORBASE veel verspreidingsgegevens van *P. dichotomiflorum* aanwezig zijn. Volgens ons is het heel goed mogelijk dat deze waarnemingen voor een belangrijk deel ook betrekking hebben op *P. schinzii*.

1. P. Jansen. 1951. Flora Neerlandica 1(2): 251–255.
2. R. van der Meijden. 1996. Heukels' Flora van Nederland, ed. 22^e. Groningen.
3. Onze veldwaarnemingen suggereren dat *Panicum capillare* inmiddels ook ingeburgerd is.
4. C.A. Stace. 1995. New Flora of the British Isles, ed. 2: 910. Cambridge.
5. L. Smook. 1990. *Panicum* L. In: G.E. Gibbs Russell et al., Grasses of southern Africa, Mem. Bot. Surv. S. Africa 58: 233–243.
6. A.S. Hitchcock (revised by A. Chase). 1950. Manual of grasses of the United States: 626–706. New York.
7. J.F. Veldkamp. 1996. Revision of *Panicum* and *Whiteochloa* in Malesia (Gramineae – Panicaceae). Blumea 41:181–216.
8. T.B. Ryves, E.J. Clement & M.C. Foster. 1996. Alien grasses of the British Isles. Londen.
9. F. Verloove. 2001. A revision of the genus *Panicum* (Poaceae, Paniceae) in Belgium. Syst. Geogr. Pl. 71: 53–72.
10. F. Verloove. 2000. Het geslacht *Panicum* in Vlaanderen. Streepzaad 6: 10–11.
11. R. van der Meijden. 2001. Wachtkamersorten: uw aanvullingen graag! Gorteria 21: 42–44
12. E. Häfliger & H. Scholz. 1980. Grass weeds 1: 80, 82. Basel.
13. *Panicum laevifolium* Hack. is een synoniem van *P. schinzii* Hack.